

УДК 159.9

Аршава І. Ф.

доктор психологічних наук, професор
завідувач кафедри загальної психології та патопсихології
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
ORCID: 0000-0003-1672-4479

iarshava55@gmail.com

Величко Р. В.

магістр психології
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
ORCID: 0000-0002-4242-0033

revelichko@gmail.com

**БАТЬКІВСЬКА СІМ'Я ЯК МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ШЛЮБНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ (ЕТНОКУЛЬТУРАЛЬНИЙ АСПЕКТ)
THE PARENTAL FAMILY AS A MODEL OF YOUTH MARRIAGE
FORMATION (AN ETHNO-CULTURAL ASPECT)**

Анотація. У статті представлено результати теоретичного та емпіричного аналізу дослідження ролі батьківської сім'ї у формуванні шлюбного потенціалу молоді з різною етнічною приналежністю. Встановлено, що особливе місце в образі і формуванні моделі майбутніх шлюбно-сімейних установок молодих осіб займає батьківська сім'я, її соціально-демографічний і етнічний характер, стиль сімейного виховання, особливості зв'язків і взаємовідносин. Особливості соціально-психологічного морального клімату сім'ї певним чином позначаються на характері протікання та здійснення багатьох сфер та функцій майбутніх шлюбно-сімейних стосунків. На характер розвитку і соціалізації особистості у сімейних відносинах впливає і порядок народження дитини, описаний в концепціях сиблінгових позицій. Відзначаються вагомі зміни ролі і місця релігії в житті людей, а також

оцінюється ймовірність впливу останньої на сімейні цінності. Безумовно, вирішальним фактором у розвитку, вихованні та формуванні особистості є сім'я, від морального клімату якої залежить, якою буде підростаюча людина та які саме вибори вона буде здійснювати у майбутньому житті. Саме в сім'ї відбувається початковий етап соціалізації особистості, здійснюються процеси ідентифікації, включаючи етнічну. Все це є актуальними проблемами для дослідження сімейно-шлюбних відносин конкретних етносів.

У результаті аналізу результатів проведеного емпіричного дослідження доведено наявність тісного зв'язку між стилем сімейного виховання, взаємовідносинами у батьківській сім'ї у контексті їх впливу на формування вибору шлюбного партнера, а також встановлено наявність відмінностей в уявленнях про сімейні цінності, подружні відносини і вибір шлюбного партнера у молодих осіб з різною сиблінговою позицією, релігійною спрямованістю та етнічною приналежністю.

Ключові слова: сім'я, шлюбний потенціал, вибір шлюбного партнера, стиль сімейного виховання, батьківсько-дитячі стосунки, етнічна приналежність.

Abstract. The purpose of this work is to theoretically explain and empirically investigate the role of socio-psychological characteristics of the parental family in shaping marital partner choice. The subject of the research is the role of socio-psychological features of the parental family in shaping the choice of a marriage partner by young people of different ethnic backgrounds. The specific socio-psychological moral climate of the family has a certain influence on the course and realisation of many spheres and functions of future marital and family relationships. The nature of personal development and socialisation in family relationships is also influenced by the birth order described in the concepts of sibling positions. The role and place of religion in people's lives is emphasised, and the likelihood of its influence on family values is assessed. Undoubtedly, the decisive factor in personal development, upbringing and formation is the family, the moral climate of which determines what kind of person growing up will be and the very choices he or she

will make in later life. It is in the family that the initial stage of personal socialization takes place and the processes of identification, including the child's personality, take place. All this is a topical issue for the study of marriage and family relations of specific ethnic groups.

It has been found that there were links between the level of family well-being, parental upbringing style, religious views, level of material security, ethnicity and the characteristics of the choice of future partner. It has been found that there are differences in the socio-psychological features of the parental family and the choice of future partner by young people of different ethnic backgrounds. The findings add to the theoretical basis of the science and open up perspectives for future research on the topic.

Key words: family, marital potential, choice of marital partner, family upbringing style, parent-child relationship, ethnicity.

Постановка проблеми. У сучасному світі, коли різні етноси і релігії зустрічаються в умовах одного геополітичного простору, проблема шлюбного потенціалу особистості в контексті культур заслуговує пильної уваги (Arshava & Velychko, 2021).

Безумовно, особливе місце в образі і уявленнях про власну сім'ю займає, зокрема, батьківська сім'я, її соціально-демографічний і етнічний характер, методи виховання дітей, особливості зв'язків і взаємовідносин, що створюють модель майбутніх шлюбно-сімейних установок молодих осіб.

Роль досвіду, отриманого у батьківській сім'ї, як значущого підґрунтя не тільки для становлення характеру, формування прихильностей і світогляду, установок і ціннісних орієнтацій особистості, а й для побудови майбутніх шлюбних відносин, розглядалася багатьма зарубіжними науковцями – E. Bader, P. Pearson, M. S. Mahler, F. Pine, A. Bergman, P. R. Amato, A. Booth, E. Q. Campbell, J. Glass, V. L. Bengtson, C. C. Dunham, M. Cunningham, A. Thornton та інші (Romanova, 2011).

У контексті вищезазначеної проблеми чималий інтерес представляє діагностична парадигма Е. Бейдер і П. Пірсон (Bader & Pearson, 1988), згідно якої проводяться паралелі між батьківською сім'єю і взаєминами у власній родині (Bader & Pearson, 1988). У якості підґрунтя для створення даної моделі вченими було обрано концепцію М. Малер (Mahler, 1975) про стадії розвитку дитини. Згідно цієї концепції, у подружньому житті умовно виокремлюються чотири основні періоди: симбіоз, диференціація, навчання, побудова відносин на новому рівні (Mahler, Pine & Bergman, 1975). Тож, з позиції еволюційного підходу, запропонованого американськими психотерапевтами, основними принципами, на яких побудована періодизація розвитку шлюбних стосунків, можна вважати наступні:

- 1) подружні відносини розвиваються від незрілих форм до зрілих, проходячи певні стадії;
- 2) кожна стадія має свої цілі, свої завдання, і, відповідно, свої труднощі і проблеми;
- 3) послідовність стадій є закономірною;
- 4) кожна стадія пов'язана з попередньою, яка в свою чергу представляє собою підставу для подальшої стадії;
- 5) кожна наступна стадія є більш складною і вимагає освоєння нових способів взаємодії в парі;
- 6) проблеми у відносинах подружжя виникають тоді, коли один, або обидва партнери відчують труднощі у зміні звичних моделей поведінки (Slepko, 2019).

Відповідно до зазначеної еволюційної концепції, визнання стадіальності розвитку зрілого шлюбу дозволяє визначити нормативні кризи подружніх відносин як періоди переходу подружньої пари від однієї стадії еволюції до іншої (Slepko, 2019).

Не позбавленою певного інтересу, на наш погляд, є концепція дослідниці Л. Бурбо (Burbo, 2004), згідно якої кожна людина на основі дитячого досвіду формує певні поведінкові комплекси, які використовує у

взаєминах із іншими людьми і, зокрема, у власній сім'ї. Автор пропонує розглянути проблему з позиції п'яти травм, кожна з яких, на її думку, впливає на зовнішній вигляд людини, статуру, очі, голос та ін. Намагаючись приховати свою травму, людина якби надягає маску (Romanova, 2011).

Також найбільш влучним прикладом обґрунтування теми даного дослідження є результати метааналізу 67 робіт, опублікованих у 1990-х рр. П. Р. Амато (Amato, 1991) та монографія Джудіт Уоллерстайн, що дослідила понад 130 так званих «дітей розлучення» протягом 30 років (Wallerstein, 2001). Результати дослідження свідчать про неоднозначні психологічні фактори, що слідкують за розлученням батьків і стверджують про те, що негативні наслідки розлучення є глибоко вкоріненими, через що діти, як правило, мають більше проблем з успішністю, психологічним благополуччям, образом Я і спілкуванням, причому частина цих труднощів зберігається і у період дорослості (Pin, 2012). Крім того, результати роботи П. Р. Амато (Amato, 1991), засновані на ретроспективних звітах про якість шлюбу батьків, дозволили вченим стверджувати, що особи, які згадували шлюби своїх батьків як нещасливі, були більш схильними до розлучення у своєму власному житті (Amato, 1991).

Існує значна кількість зарубіжних досліджень, зосереджених на якості ранніх відносин між батьками і дітьми, особливо на материнській чутливості і чуйності в дитинстві, які, в свою чергу передвіщують міцні відносини прив'язаності у власних стосунках (Ollendick & Prinz, 1997). Так, американський психолог Д. К. Кемпбелл (Campbell, 1969) вважає, що діти можуть прийняти установки, подібні до таких у їхніх батьків в результаті пасивної інтерналізації, що відбувається під час прискорених змін у розвитку. Досліджуючи свої як внутрішні, так і зовнішні межі, маленькі діти починають демонструвати проблематичну поведінку. Таким чином, здатність батьків долати такі форми дитячої поведінки, як пасивна непокірливість, пряме непокорення, агресія по відношенню до сиблінгів або однолітків, може

служувати підґрунтям для співпраці у батьківсько-дитячих стосунках, або, навпаки, породжувати конфлікти (Cunningham & Thornton, 2006).

Науковці Дж. Гласс, В. Бенгтсон, Дж. Данем (Glass, Bengtson, Dunham, 1986) встановили можливість того, що батьки і діти можуть дотримуватися схожих поглядів в результаті загального соціального статусу сім'ї, походження. Сім'я, особливо батьки, є традиційними агентами соціалізації в дитинстві. Однією з основних функцій сім'ї є забезпечення стабільності і наступності окремих її членів. Вважається, що сім'ї забезпечують систематичну соціальну організацію, завдяки якій діти пізнають норми суспільного ладу. Подібність відносин між поколіннями, з цієї точки зору, є наслідком успішної батьківської реалізації (Glass, 1986).

Результати дослідження М. Каннінгема та А. Торлтона (Cunningham, Thornton, 2006), спрямованого на з'ясування впливу якості шлюбу батьків на ставлення дорослих дітей до власного майбутнього шлюбу показали, що батьки, задоволені своїм шлюбом, є більш привабливими моделями для дітей, і вони з більшою ймовірністю наслідуватимуть сімейні ідеї щасливих батьків (Cunningham & Thornton, 2006).

Дані, отримані у результаті деяких вітчизняних досліджень, також свідчать про значущість внутрішньосімейних відносин, стилю взаємодії у сім'ї і батьківського виховання у формуванні вибору майбутнього партнера і побудови повноцінних подружніх відносин. Значної уваги даній проблемі приділяли наступні науковці: А. І. Крайлюк – у дослідженні, присвяченому впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера (Krailiuk, 2015), Є. О. Брага – у науковій роботі, спрямованій на аналіз поняття та дослідження батьківства, факторів, що його обумовлюють, етапів формування, а також онтогенезу комплексу батьківства (Braha, 2013), З. І. Айгумова та В. Р. Айгунов – у дослідженні, присвяченому з'ясуванню та порівнянню стратегій вибору шлюбного партнера у російській та дагестанській молоді (Aygumova, 2010).

Проте, незважаючи на певні наукові напрацювання зарубіжних дослідників стосовно проблеми ролі етнокультуральної приналежності батьківської сім'ї у формуванні шлюбного потенціалу молоді, у вітчизняній психологічній науці до цього часу конкретні дані є недостатньо розробленими.

Таким чином, метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка ролі соціально-психологічних особливостей батьківської сім'ї у формуванні вибору шлюбного партнера молоддю з різною етнічною приналежністю.

Основні результати дослідження. На основі теоретичного аналізу проблеми була сформульована концептуальна гіпотеза дослідження: існує зв'язок між етнічною приналежністю людини, соціально-психологічними аспектами батьківської сім'ї та особливостями вибору шлюбного партнера.

Соціально-психологічні особливості батьківської сім'ї проявляються за такими інтегративними компонентами, як склад і структура сім'ї (повна/неповна сім'я), сиблінгові позиції, релігійні погляди, етнічна приналежність, стилі сімейного виховання та взаємовідносин (Arshava & Velychko, 2021). Особливості вибору шлюбного партнера, у свою чергу, проявляються у сімейних цінностях та установках стосовно майбутнього шлюбу (Volkova, 1990).

З метою підтвердження гіпотези було проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 96 осіб віком від 18 до 35 років, серед яких 57 жінок та 39 чоловіків. За етнічною приналежністю: 30 осіб – українці, 21 особа – дагестанці, 30 осіб – росіяни, 15 осіб – інші етноси (татари, вірмени, молдовани, чуваші, євреї, удмурти).

При проведенні дослідження було використано комплекс психодіагностичних методів: тестування, опитування, кореляційне дослідження. Застосовано наступні психодіагностичні методики: опитувальник «Аналіз сімейної тривоги» (1999) Е. Г. Ейдемільер, В. В. Юстицькіс; опитувальник «Поведінка батьків і ставлення до них» (1965) Е. Шафер в адаптації Л. І. Вассермана, І. А. Горькової, Е. Е. Роміциної;

опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (1985) А. Н. Волкової, Г. Трапезнікової; опитувальник «Діагностика комунікативної толерантності» (1998) В. Бойко, а також мікросоціологічне опитування (авторська анкета) – з метою з'ясування даних біографічного характеру.

Математико-статистичні методи – статистичний аналіз в пакеті IBM SPSS Statistics 28.0.1.0. (критерій Колмогорова-Смірнова, коефіцієнт кореляції ρ -Спірмена, критерії встановлення значущості розбіжностей між групами U-Манна-Уїтні та Краскела-Уоліса).

На думку А. Н. Волкової, уявлення подружжя про основні функції сім'ї базуються на значущості в сімейному житті сексуальних відносин, особистісної ідентифікації чоловіка і дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного з подружжя, господарсько-побутової сфери, моральної та емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнера. На наш погляд, особливості соціально-психологічного морального клімату сім'ї певним чином позначаються на характері протікання та здійснення зазначених сфер та функцій шлюбно-сімейних стосунків.

Результати розрахунків коефіцієнтів кореляції між показниками рольових очікувань і домагань у шлюбі та показником загальної сімейної тривожності наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів кореляції Спірмена між показниками рольових очікувань і домагань у шлюбі за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі» та показником загальної сімейної тривожності за методикою «Аналіз сімейної тривожності»

Шкали «Рольові очікування і домагання у шлюбі»	Показник загальної сімейної тривожності «Аналіз сімейної тривоги»
Інтимно-сексуальна сфера	-0,159
Особистісна ідентифікація з партнером	-0,317**
Господарсько-побутові функції	-0,130
Батьківсько-виховні обов'язки	-0,437**
Соціальна активність	-0,127
Емоційно-психотерапевтична функція	-0,206*
Зовнішня привабливість	0,008

Примітка: ** - рівень значущості $p < 0,01$; * - рівень значущості $p < 0,05$

Отже, за результатами кореляційного аналізу встановлено наявність кореляційних зв'язків між сімейною тривожністю та шкалою особистісної ідентифікації з партнером ($\rho = -0,317^{**}$; $p < 0,01$), сімейною тривожністю та шкалою батьківсько-виховних обов'язків ($\rho = -0,437^{**}$; $p < 0,01$), а також сімейною тривожністю та шкалою емоційно-психотерапевтичної функції ($\rho = -0,206^{**}$; $p < 0,01$). Отримані результати кореляційного аналізу надають змоги стверджувати, що припущення стосовно тісних взаємозв'язків між особливостями взаємовідносин у батьківській сім'ї та рольовими очікуваннями і домаганнями стосовно майбутнього шлюбу є вірним.

Дані, отримані в ході представлених вище досліджень, підкреслюють значущість внутрішньосімейних відносин, зокрема, стилю взаємодії батьків та особливостей виховання у формуванні вибору майбутнього партнера та побудови повноцінних подружніх відносин.

Результати кореляційного аналізу взаємозв'язків між показниками ставлення до батьків та рольовими очікуваннями і домаганнями у шлюбі наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів кореляції Спірмена між показниками ставлення до батьків за методикою «Поведінка батьків і ставлення до них» та рольовими очікуваннями і домаганнями у шлюбі за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі»

Шкали «Поведінка батьків і ставлення до них»	Шкали «Рольові очікування та домагання у шлюбі»						
	ІС	ОІ	ГП	БВ	СА	ЕП	ЗП
Позитивний інтерес	0,244*	0,318**	0,200	0,357**	0,353*	0,271*	0,136
Ворожість	0,282**	-0,134	-0,135	-0,309**	-0,204*	-0,098	0,000
Автономність	0,178	0,063	0,139	-0,080	0,066	0,256*	0,252*

Примітка: ** - рівень значущості $p < 0,01$; * - рівень значущості $p < 0,05$

ІС – інтимно-сексуальна сфера, ОІ – особистісна ідентифікація з партнером, ГП – господарсько-побутові функції, БВ – батьківсько-виховні обов'язки, СА – соціальна активність, ЕП – емоційно-психотерапевтична функція, ЗП – зовнішня привабливість

Отже, як видно з таблиці, були виявлені кореляційні зв'язки між позитивним інтересом та інтимно-сексуальною сферою ($\rho=0,244^*$, $p<0,05$), між позитивним інтересом та особистісною ідентифікацією з партнером ($\rho=0,318^{**}$, $p<0,01$), між позитивним інтересом та батьківсько-виховними обов'язками ($\rho=0,357^{**}$, $p<0,01$), між позитивним інтересом та соціальною активністю ($\rho=0,353^*$, $p<0,05$), між позитивним інтересом та емоційно-психотерапевтичною функцією ($\rho=0,271^*$, $p<0,05$), між автономністю та емоційно-психотерапевтичною функцією ($\rho=0,256^*$, $p<0,05$), між автономністю та зовнішньою привабливістю ($\rho=0,252^*$, $p<0,05$), між ворожістю та батьківсько-виховними обов'язками ($\rho=-0,309^{**}$, $p<0,01$), між ворожістю та соціальною активністю ($\rho=-0,204^*$, $p<0,01$). Таким чином, припущення стосовно того, що стилі та методи батьківсько-виховного процесу можуть відігравати значну роль у формуванні майбутніх сімейних стосунків, статистично підтверджено емпіричним шляхом.

На характер розвитку і соціалізації особистості у сімейних відносинах впливає і порядок народження дитини. Дане явище описане в концепції сиблінгових позицій, основні положення якої спираються на спостереження А. Адлера і дослідження В. Тоумена та описують наявність кореляційних зв'язків між характеристиками особистості і сиблінговою позицією, тобто порядком народження дитини в сім'ї (Томап, 1959).

Результати аналізу статистично значущих розбіжностей за рольовими очікуваннями і домаганнями у шлюбі між досліджуваними з різною сиблінговою позицією представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Усереднені показники за шкалами рольових очікувань і домагань у шлюбі за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі» між досліджуваними з різною сиблінговою позицією

Показники рольових очікувань та домагань у шлюбі	Середні показники досліджуваних		Рівень значущості розбіжностей за критерієм U-Манна-Уїтні
	Єдина дитина	Мають сиблінгів	
Соціальна активність	36,61	58,99	$p = 0,001^*$, $p < 0.05$ розбіжності значущі

Продовження таблиці 3			
Зовнішня привабливість	40,19	55,83	p = 0,006*, p < 0.05 розбіжності значущі

Примітка: * - статистично значущі розбіжності на рівні $p \leq 0,05$

За результатами порівняння результатів у групах досліджуваних спостерігаються статистично значущі відмінності за шкалами соціальної активності та зовнішньої привабливості. Досліджувані, що мають сиблінгів, демонструють наявність вищих показників за представленими шкалами.

На сьогоднішній день відзначаються вагомі зміни ролі і місця релігії в житті людей, а також оцінюється ймовірність впливу останньої на сімейні цінності. Американський соціолог Р. Белла, простежуючи релігійну еволюцію, зазначив, що відбувається процес «приватизації» релігії. Релігійні погляди в сучасному суспільстві постають справою особистого вибору. Тому дана тема є дуже актуальною для дослідження сімейних цінностей та шлюбного вибору в залежності від релігійних поглядів і уявлень молоді.

Результати порівняння результатів у групах досліджуваних за фактором релігійної приналежності наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Усереднені показники за шкалами рольових очікувань і домагань у шлюбі за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі» між досліджуваними з різними релігійними поглядами

Показники рольових очікувань та домагань у шлюбі	Середні показники досліджуваних			Рівень значущості розбіжностей за критерієм U-Манна-Уїтні
	Віруючі	Агностики	Атеїсти	
Батьківсько-виховні обов'язки	61,90	37,94	36,10	p = 0,001*, p < 0.05 розбіжності значущі

Примітка: * - статистично значущі розбіжності на рівні $p \leq 0,05$

Відповідно до результатів проведеного аналізу, представленого в табл. 4, було з'ясовано, що значущими є розбіжності за однією шкалою рольових очікувань і домагань у шлюбі, а саме – батьківсько-виховні обов'язки. Показник значущості за шкалою є більшим у групі віруючих досліджуваних

(61,90), середнім – у групі агностиків (37,94) і низьким – у групі атеїстів (36,10).

Безумовно, вирішальним фактором у розвитку, вихованні та формуванні особистості є сім'я, від морального клімату якої залежить, якою буде підростаюча людина та які саме вибори вона буде здійснювати у майбутньому житті.

Результати порівняння результатів у виокремлених групах досліджуваних з різною етнічною приналежністю за показником загальної сімейної тривожності наведено в таблиці 5.

Отже, з огляду на результати проведеного емпіричного дослідження, встановлено наступне: найвищий показник сімейної тривожності батьківської сім'ї спостерігається у представників змішаної групи досліджуваних (татари, вірмени, молдовани, чуваші, євреї, удмурти – 62,03, середнього значення зазначений показник набуває у представників групи росіян – 57,88 та українців – 53,38, найменшим є показник сімейної тривожності батьківської сім'ї є у представників групи дагестанців – 18,45.

Таблиця 5

Усереднені показники загальної сімейної тривожності за методикою «Аналіз сімейної тривожності» між досліджуваними з різною етнічною приналежністю

Показник	Середні показники досліджуваних				Рівень значущості розбіжностей за критерієм Краскела-Уолліса
	українці	дагестанці	росіяни	змішана група	
Загальна сімейна тривожність	53,38	18,45	57,88	62,03	p = 0,001*, p < 0.05 розбіжності значущі

Примітка: * - статистично значущі розбіжності на рівні $p \leq 0,05$

Безперечно, саме в сім'ї відбувається початковий етап соціалізації особистості, здійснюються процеси ідентифікації, включаючи етнічну. Все це є актуальними проблемами для дослідження сімейно-шлюбних відносин конкретних етносів.

Порівняння даних у виокремлених групах досліджуваних з різною етнічною приналежністю за показниками рольових очікувань та домагань у шлюбі наведено в таблиці 6.

Таблиця 6

Усереднені показники за шкалами рольових очікувань та домагань у шлюбі між досліджуваними з різною етнічною приналежністю

Показники рольових очікувань та домагань у шлюбі	Середні показники досліджуваних				Рівень значущості розбіжностей за критерієм Краскела- Уолліса
	Українці	Дагестанці	Росіяни	Змішана група	
ІС	61,35	54,48	40,00	31,43	p = 0,001*, p < 0.05 розбіжності значущі
ГП	39,68	64,93	50,95	38,23	p = 0,005*, p < 0.05 розбіжності значущі
БВ	41,93	83,02	36,05	38,20	p = 0,001*, p < 0.05 розбіжності значущі
ЕП	52,38	62,19	37,57	43,43	p = 0,012*, p < 0.05 розбіжності значущі
ЗП	63,60	36,76	46,75	38,23	p = 0,002*, p < 0.05 розбіжності значущі

Примітка: * - статистично значущі розбіжності на рівні $p \leq 0,05$.

ІС – інтимно-сексуальна сфера, ОІ – особистісна ідентифікація з партнером, ГП – господарсько-побутові функції, БВ – батьківсько-виховні обов'язки, СА – соціальна активність, ЕП – емоційно-психотерапевтична функція, ЗП – зовнішня привабливість

Виходячи із отриманих результатів, можемо констатувати, що переважаючими цінностями у стосунках із майбутнім партнером для представників групи українців є орієнтація на зовнішню привабливість (63,6) та інтимно-сексуальна сфера стосунків (61,35), для представників групи дагестанців – орієнтація на реалізацію батьківсько-виховних обов'язків і ролі батьківства (83,02), для представників групи росіян – орієнтація на господарсько-побутові цінності (50,95), для представників змішаної групи (татари, вірмени, молдовани, чуваші, євреї, удмурти) встановлено високу значущість взаємної і емоційної підтримки у відносинах з партнером, тобто

орієнтація на шлюб як на середовище, що сприяє психологічній розрядці і стабілізації (43,43).

Отримані результати надають змоги констатувати, що в ході дослідження підтвердилося припущення стосовно існування відмінностей у сімейних цінностях та установках щодо майбутнього шлюбу між досліджуваними з різною етнічною приналежністю.

Висновки. На основі узагальнення та аналізу результатів дослідження, теоретичних та емпіричних даних, можна сформулювати наступні висновки:

- доведено наявність тісного зв'язку між стилем сімейного виховання, взаємовідносинами у батьківській сім'ї у контексті їх впливу на формування вибору шлюбного партнера, а саме: орієнтація молодих осіб на особистісну ідентифікацію з партнером, високу значущість реалізації батьківсько-виховних функцій та ролі батьківства у стосунках з партнером пов'язані з високим рівнем сімейного благополуччя батьківської сім'ї (низькою сімейною тривожністю); орієнтація молодих осіб на автономні відносини з партнером, низьку значущість реалізації батьківсько-виховних функцій та ролі батьківства у стосунках з партнером пов'язані з низьким рівнем сімейного благополуччя батьківської сім'ї (високою сімейною тривожністю);

- встановлено наявність відмінностей між досліджуваними за фактором сиблінгової позиції у батьківській сім'ї, а саме: значущість соціальної активності, позасімейних інтересів у стосунках з майбутнім партнером (31,61), зовнішньої привабливості партнера (40,19) є нижчою для осіб, що за сиблінговою позицією – єдині діти у батьківській сім'ї; натомість значущість соціальної активності, позасімейних інтересів у стосунках з майбутнім партнером (58,99), зовнішньої привабливості партнера (55,83) є вищою для осіб, що мають сиблінгів;

- встановлено наявність відмінностей результатів у групах досліджуваних за фактором релігійних поглядів, а саме: показник значущості реалізації батьківсько-виховних функцій та ролі батьківства у стосунках з

майбутнім партнером найбільшого значення набуває у групі віруючих (61,9), середнє значення (37,94) має для осіб, що оцінюють свої релігійні погляди як агностичні та низького значення набуває у групі атеїстів (36,1);

- розкрито наявність відмінностей у групах досліджуваних за фактором етнічної приналежності, а саме: найвищий показник сімейної тривожності батьківської сім'ї спостерігається у представників змішаної групи досліджуваних (татари, вірмени, молдовани, чуваші, євреї, удмурти) (62,03), середнього значення набуває у представників групи росіян (57,88) та українців (53,38), найменшим показник сімейної тривожності батьківської сім'ї є у представників групи дагестанців (18,45); переважаючими цінностям у стосунках з майбутнім партнером для представників групи українців є орієнтація на зовнішню привабливість (63,6) та інтимно-сексуальна сфера стосунків (61,35), для представників групи дагестанців – орієнтація на реалізацію батьківсько-виховних обов'язків і ролі батьківства (83,02), для представників групи росіян – орієнтація на господарсько-побутові цінності (50,95), для представників змішаної групи (татари, вірмени, молдовани, чуваші, євреї, удмурти) переважає висока значущість взаємної і емоційної підтримки у відносинах з партнером, тобто орієнтація на шлюб як на середовище, що сприяє психологічній розрядці і стабілізації (43,43).

Отже, встановлені зв'язки між рівнями сімейної тривожності, методами здійснення виховного процесу та сімейними цінностями і установками стосовно майбутнього шлюбу; результати порівняння зазначених цінностей у групах досліджуваних за факторами сиблінгової позиції, релігійних поглядів і етнічної приналежності підтверджують гіпотезу про те, що існує зв'язок між етнічною приналежністю людини, соціально-психологічними характеристиками батьківської сім'ї та особливостями вибору майбутнього шлюбного партнера.

Результати, отримані у ході дослідження, можуть бути використані у практичній діяльності психологів та працівників психологічних служб у роботі з подружніми парами при вирішенні завдань психологічної допомоги,

консультування, психокорекції та психотерапії; у процесі психологічної підготовки молоді до подружнього життя, а також можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці фахівців з психології, педагогіки та спеціальної освіти у вищих навчальних закладах. Загальною практичною значущістю дослідження в умовах сучасного поліетнічного простору можна вважати ідею, втілену у вітчизняній психології щодо розвитку особистості шляхом присвоєння матеріальної та духовної культури суспільства.

Література:

1. Айгумова З. И. Мотивация выбора супруга / З. И. Айгумова, В. Р. Айгунов. – М.: "Прометей" МПГУ, 2010. – 216 с.
2. Аршава І. Ф. Соціально-психологічні особливості батьківської сім'ї як чинника вибору шлюбного партнера / І. Ф. Аршава, Р. В. Величко. // International periodic scientific journal "Modern scientific researches". – 2021. – №18. – С. 88–97.
3. Брага Є. О. Уявлення про батьківство: аналіз поняття та дослідження / Є. О. Брага // Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. - 2013. - Т. 18, Вип. 22(1). - С. 45-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2013_18_22%281%29_8
4. Бурбо Л. Пять травм, которые мешают быть самим собой / Л. Бурбо. – М.: ООО Изд. дом «София», 2004. – 176 с.
5. Волкова А. Н. Практикум по экспериментальной и прикладной психологии / А. Н. Волкова. – Л, 1990. – 88 с.
6. Ильин Е. П. Психология взрослости / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург: Питер, 2012. – 542 с. – (Мастера психологии).
7. Крайлюк А. І. Особливості впливу батьківських настанов на вибір подружнього партнера [Електронний ресурс] / А. І. Крайлюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2015_6_24.

8. Романова Е. В. Влияние опыта взаимоотношений в родительской семье на формирование супружеских отношений и удовлетворенность браком / Е. В. Романова, А. С. Щербакова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12, Психология. Социология. Педагогика. – 2011. – Вып. 3. – С. 121–128.

9. Слепкова В. И. Дифференциация как механизм развития супружеских отношений / В. И. Слепкова. // Психология и жизнь: актуальные проблемы кризисной психологии: материалы IV Междунар. науч.-практ. конф, г. Минск. – 2019. – С. 16–17.

10. Amato P. R. The Consequences of Divorce for Attitudes Toward Divorce and Gender Roles / P. R. Amato, A. Booth., 1991.

11. Bader E. In quest of the mythical mate / E. Bader, P. Pearson. – New York, 1988.

12. Campbell E. Q. Adolescent Socialization. Handbook of Socialization Theory and Research / E. Q. Campbell. – 1969. – P. 821–859.

13. Cunningham M. The influence of parents' marital quality on adult children's attitudes toward marriage and its alternatives: main and moderating effects [Электронный ресурс] / M. Cunningham, A. Thornton. – 2006. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3855026/>.

14. Glass J. Attitude Similarity in Three-Generation Families: Socialization, Status Inheritance, or Reciprocal Influence? / J. Glass, V. L. Bengtson, C. C. Dunham., 1986. – (American Sociological Review).

15. Mahler M. S., Pine F., Bergman A. The psychological birth of the human infant. Symbiosis and individuation / M. S. Mahler, F. Pine, A. Bergman. – New York: Basic Books, 1975.

16. Ollendick T. H. Advances in Clinical Child Psychology / T. H. Ollendick, R. J. Prinz. – Boston: Springer, 1997. – 370 с.

17. Toman W. Family Constellation as a Character and Marriage Determinant / W. Toman // Int. J. Psychoanal. – 1959. – P. 316–319.

18. Wallerstein J. S. The Unexpected Legacy of Divorce: Report of a 25-Year Study. / J. S. Wallerstein, J. M. Lewis. – New York: Hyperion, 2004. – 353 c.

References

1. Amato, P. R. (1991). The Consequences of Divorce for Attitudes Toward Divorce and Gender Roles. Chapel Hill : Social Forces.

2. Arshava I. F. & Velychko R. V. (2021). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti batkivskoi simi yak chynnyka vyboru shliubnoho partnera. Minsk : International periodic scientific journal «Modern scientific researches» [in Ukrainian].

3. Aygumova, Z. I. (2010). Motivatsiya vyibora suprug. Moskva : «Prometey» MPGU [in Russian].

4. Bader, E. (1988). In quest of the mythical mate. New York : Routledge.

5. Braha, Ye. O (2013). Uiavlennia pro batkivstvo: analiz poniattia ta doslidzhennia. Odesa : Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu [in Ukrainian].

6. Burbo, L. (2004). Pyat travm, kotoryie meshayut byit samim soboy. Moskva : OOO Izd. dom «Sofiya» [in Russian].

7. Campbell, E. Q. (1969). Adolescent Socialization. Handbook of Socialization Theory and Research. Chicago : Rand McNally College Publishing Company.

8. Cunningham, M. & Thornton, A. (2006). The influence of parents' marital quality on adult children's attitudes toward marriage and its alternatives: Main and moderating effects. Demography.

9. Glass, J. (1986). Attitude Similarity in Three-Generation Families: Socialization, Status Inheritance, or Reciprocal Influence?. Chicago : American Sociological Association.

10. Ilin, E. P. (2012). Psihologiya vzroslosti. Sankt-Peterburg: Piter, 2012. (Mastera psihologii) [in Russian].

11. Krailiuk, A. I. (2015). Osoblyvosti vplyvu batkivskykh nastanov na vybir podruzhnogo partnera. Kherson : Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu [in Ukrainian].
12. Mahler, M. S., Pine, F., Bergman, A. (1975). The psychological birth of the human infant. Symbiosis and individuation. New York : Basic Books.
13. Ollendick, T. H. & Prinz, R. J. (1997). Advances in Clinical Child Psychology. Boston: Springer, 19, 370 p.
14. Romanova, E. V. (2011). Vliyanie opyta vzaimootnosheniy v roditelskoy seme na formirovaniye supruzheskikh otnosheniy i udovletvorennost brakom. Sankt-Peterburg : Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta [in Russian].
15. Slepko, V. I. (2019). Differentsiatsiya kak mekhanizm razvitiya supruzheskikh otnosheniy. Minsk : Psihologiya i zhizn: aktualnyie problemy krizisnoy psikhologii: materialyi IV Mezhdunar. nauch.-prakt. Konf [in Russian].
16. Toman, W. (1959). Family Constellation as a Character and Marriage Determinant. Int. J. Psychoanal. P. 316–319.
17. Volkova, A. N. (1990). Praktikum po eksperimentalnoy i prikladnoy psikhologii. Leningrad [in Russian].
18. Wallerstein, J. S., & Lewis, J. M. (2004). The Unexpected Legacy of Divorce: Report of a 25-Year Study. Psychoanalytic Psychology, 21(3), 353–370.

УДК 159.922

Бунас А. А.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної психології та патопсихології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

bunasalina@gmail.com

Монахович Д. Р.

викладач кафедри загальної психології та патопсихології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

dashadar98@gmail.com